

Ludwig Wittgenstein: *O gotovosti*; prevedla Amalija Maček Mergole. Ljubljana: Društvo Apokalipsa (zbirka Aut), 2004.

Ni dolgo tega, ko je filozofska zbirka Aut (Društvo Apokalipsa) slavila izdajo zavidljivega obsega filozofskih del, med drugim tudi tega, o katerem sem se namenil razpravljati. Morda slavljenje ni ravno najprimernejša beseda, če po naključju gojimo tudi verjetje, da bi si morala pojma *hvale* in *proslave* bratsko deliti prostor v isti domeni nekega dogodka. Idealistu se je kar malce težko sprijazniti z dejstvom, da slavimo nekoga, čeprav mu nismo, mu ne bi smeli biti hvaležni ali pa smo mu hvaležni za ničvredno zadovoljitev že tako sprijenih želja.

Lahko nadaljujemo: dolga je še pot od *pohvalo si zaslužiti do biti (po)hvaljen* ali celo *biti slavljen*; in če se zbirka Aut s čim ni *proslavila*, je to njena zagozdenost nekje med prvo in drugo sintagmo. Medijska konferenca ob izidu je bila bojda še najbolj podobna rojstnodnevni zabavi, kjer razočarana nad ničnim obiskom običita oba – slavljenec z izpraznjeno steklenico cene ne penine, njena vsebina pa v slavljenčevem želodcu.

Bi bilo kaj drugače, če v skorajda istem obdobju ne bi praznoval Kocijančičev prevod celotnega Platona; ta s potjo do zadnje sintagme ni imel nikakršnih težav. To še zdaleč ne pomeni, da Kocijančičev podvig ni vreden občudovanja in spoštovanja; navsezadnje se kaj takega doseže le enkrat v življenju. Če že koga, potem je potrebno okrcati novinarje, ki zaradi specifične, kot reklamno sporočilo strukturirane naravnosti diskurza, niso voljni pisati o dogodku brez prototipa. Pa četudi je ideja prototipa le teoretska iluzija, gramatični pripomoček v metodi sodobne semantične teorije, vseeno velja Platon med člani kategorije filozofov za najboljši približek tej kognitivni iluziji. Tokrat mu je uspelo utišati tiste, ki so želeli enako storiti z njegovimi idejami.

Je J. F. Lyotard Wittgensteinovo terminologijo uporabil tudi zato, da bi opozoril, kako nevarna je *jezikovna igra* medijskega

diskurza in kako ozkega rešeta je? Z nelagodjem razmišljam o pravih pre-pustnosti tega rešeta, ko vidim, da se iz njega pogosto ne izvije nič drugega kot le narcisoidnost novinarjevih (seveda zmotnih) silogizmov. *Vsi so prisostvovali dogodku. Tudi jaz sem bil/a tam. Jaz naredim/sem dogodek.*

*

Kar nekaj časa je potreboval prijatelj – filozof, preden mi je mencaje odgovoril na vprašanje o Wittgensteinu in obravnavi njegovih del v procesu vzgoje mladih filozofov. Takšnega nelagodja pri njem vsekakor nisem bil vajen in morala sva si priznati, da je izmed vseh misli, ki so tako ali drugače dvomile v čistost ali pa celo nujnost filozofije, Wittgensteinova precej trpela zaradi bridkega ponižanja na raven puhlice, ki kroži o tem ali onem filozofu. Ponavadi pa je tako, da so ravno s slogani in laiku priročnimi citati največje težave. Tistega, ki je želel izgnati, kar je figurativnega v jeziku, že ne moremo resno jemati, ko poleg pamfleta *Homo homini lupus* vemo tudi to, da volkovi niso do svoje vrste niti pomotoma takšni, kot jim to pripisujejo ljudske teorije, še manj pa takšni kot človeška vrsta do svoje in vseh drugih. *Ali morda le verjamemo, da to vemo?* Verjetno bi nam vsak mladi biolog postregel z evidenco o volkovih, ki je še ne poznamo. Bi potem Hobbesa brali drugače? Če verjamemo Richardu Rortyju, da ni razlike med aktivnostjo zbiranja dejstev o jeziku in zbiranjem dejstev o stvareh, potem bi imel Wittgenstein že takrat, ko je še kazalo, da bo iz logike izpeljal ontologijo, obilo dela pokazati (neo)pragmatistu razliko med izjavama, *“meje mojega jezika so meje mojega sveta”* in *“meje mojega sveta so meje mojega jezika”*. Toliko o znanih izrekih.

*

Bi bilo vsaj malo drugače, če bi v roke, poleg že davno prevedenega *Traktata* (1976) naprej dobili Apokalipsin prevod *Filozofskih raziskav*? Zdi se nenavadno, da smo – prej kot s samo metodo – soočeni z njeno aplikacijo, kar je nesmisel, precej podoben tistemu, ko na Fakulteti za družbene vede najprej predavajo kritiko metafizike in šele potem antične filozofe, čeprav gre tu resda bolj za nesmisel zgodovinskega pregleda.

Ko govorimo o Wittgensteinu, je kar prav, da najprej *Traktat* povede v razmah tiste veje filozofije, ki jo običajno imenujemo logični pozitivizem; po drugi plati pa ravno *Raziskave* pomenijo temeljno vpeljavo v t. i. filozofijo vsakdanjega jezika, ki je, četudi pustimo ob strani pozne generacije kognitivnih jezikoslovcev, ostala najbolj dominantna filozofska orientacija sodobne anglosaške filozofije in lingvistike.

Že samo semiotični realizem C. S. Peirca je premogel dovolj uničujočih argumentov, da se je *končno* pometlo z ostanki zanimanja za kartezijanske probleme. V svojem znamenitem eseju *Kako napraviti naše ideje jasne* je Peirce zavrnil kartezijansko netelesnost idej, katerih pomen naj bi bil takoj znan, če so le dovolj *jasne* in *razločne* v umu. Odkrito se je posmehoval načelu

jasnosti ideje, torej njeni takojšnji prepoznavnosti, ki je Descartesu služila za prvi pogoj zanesljivosti: *“Očitno mu razlika med idejami, ki se samo zdijo jasne, in tistimi, ki takšne v resnici so, ni prišla na misel ... .. preveč je zaupal introspekciji.”*

Pa vendar: zakaj se mi zdi smiselno opominjati na Peirca, če pa naj bi bilo govora o Wittgensteinu?

– Sumljivo podobnost mi je zaznati, ko tako že nekaj časa tavam od Peircove pragmatične maksime¹ k Wittgensteinovi izgradnji (temelje je položil že v *Modri in rjavi knjigi, 1933–35*) termina *jezikovna igra*²;

– ne morem kaj, da bi ne prislunil predirnemu sozvočju med *“... produkcija verjetja je edina funkcija misli ...”* in *“... funkcija besede je odvisna od tega, v kateri jezikovni igri se pojavi ...”*;

– da bi ne sledil Wittgensteinovemu poklicu *“... to, kar hoče filozofija, ne spada v naš vsakodnevni izkustveni svet in nas zato sploh ne zanima ...”* do odmeva ironičnih utopij liberalnih (post)filozofov, češ, za filozofijo bi bilo še najbolje, da ne bi prakticirala Filozofije. Ironični liberalizem, ki se je tu zgradil prek kritike razsvetljenstva, v tem smislu predstavlja up, da bo kultura v celoti poetizirana. Toda zanašati se le na svobodno igro metafor in njih interpretacij, je neumnost. Vsakdo lahko sprevidi, da ta vizija že pri glavi zaudarja po buržoaznosti; saj je, žal, nemogoče omogočiti svobodni volji, da bi ne segla le do tam, kjer nam prinaša le to, kar oni želijo.

*

Dilema filozofa po *jezikovnem obratu*: če bo moj govor preveč nefilozofski, preveč običajen, bom obtožen, da menjam temo; če bom preveč filozofski, sem s tem prevzel platonistične predpostavke, ki mi bodo onemogočile oblikovanje določenih sklepov.

Je dilema potem presežena z novo terminologijo; je morebiti rešljiva že z izničenjem razlike med filozofijo kot znanostjo in literaturo? Zakaj neopragmatisti začenjajo z Wittgensteinom (no ja, najprej s Peircem) in se vračajo k Nietzscheju, Heideggerju in Derridaju? Najočitnejša lastnost, ki si jo naštetih avtorji delijo, je morda ravno njihov odločen beg iz oporišč objektivnosti, kar pa ne pomeni, da so se s tem odpovedali tudi ontologiji. Heidegger se je cel potopil v skrivnostno poetično terminologijo, našel uteho v govorici – tisti, ki se sama izreka, tako kot se pesem sama pesni – in skozi analizo Hölderlinovih in Traklovih pesnitev zaobšel pasti diskurzivnega raziskovanja.

*

Wittgenstein ni tako sentimentalen, pa tudi ontologija ga ne zanima več. S prikritim sarkazmom se odloči filozofski pojmovnik vrniti vsakdanjemu jeziku,

¹ Pomen neke misli je lahko jasen le, če upoštevamo domnevno praktične učinke misli.

² Jezikovne igre so “načini uporabe znakov, bolj enostavnih od tistih, ki jih uporabljamo v našem zelo kompliciranem vsakdanjem jeziku”.

s tem pa celo sfero realnosti namenoma izključi iz sveta, češ, vprašanja, ki so neizrekljiva, so nepomembna. Kaj je Wittgenstein torej spisal v zadnjem letu in pol svojega življenja?

“*Stavek ima smisel samo v uporabi*”, nadaljuje pot njegovo znano načelo iz *Modre in rjave knjige ter Filozofskih raziskav*. Kot že rečeno, gre v *Gotovosti*³ predvsem za uveljavitev že postavljene metode, tokrat na zelo specifičnem problemu védenja oz. natančneje – verjetja, da nekaj vemo.

“*Če kdo, na primer, pravi: /Ne vem, ali je tu roka/, mu lahko rečemo: /Pobljže si jo oglej./ – Možnost, da se na ta način prepričamo o nečem, spada k jezikovni igri. Je ena izmed njenih bistvenih potez.*”

Kar je moč razbrati že iz uvodnih odstavkov, in kar Wittgenstein verjetno želi povedati, je naslednje: če obstaja nekakšno ujemanje med pojmom *pomen* in *pravilo*, potem je vredno razmisliti o tem, ali tudi besedama *vedeti* in *verjeti* vendarle ne pripada le eno stanje.

Kako otroka naučimo pomena posameznega stavka? Tako, da ga naučimo pravil uporabe besed, ki ta stavek tvorijo. Kako pa ga naučimo pomena posameznih besed? S pokaznimi in verbalnimi definicijami, tako da neki predmet pokažemo in poimenujemo. Na piramido (bo otrok vedel, da je to samo model?) lahko pokažemo, rekoč */to je piramida/*, ali pa preprosto */piramida/*. Toda pomen imena se samo včasih razloži tako, da se pokaže njegov nosilec; dosti težje je, ko je potrebno opisati stvar, ki nima referenta v realnem svetu, in še težje, ko je potrebno opisati praktično uporabnost besede, s katero smo neobstoječo stvar poimenovali. Kaj pa je potem razlaga pomena neke besede? S tem, ko predmet poimenujemo, otroka vendar še nismo naučili pomena niti ne razumevanja te besede. “*To je piramida*” je že aksiom jezikovne igre, in nič še nismo naredili, če smo znotraj jezikovne igre predmet le poimenovali, prav tako, kot nismo nič naredili, če smo šahovske figure postavili na svoja mesta. Tudi če bo otroku postavitev uspelo ponoviti, to ne pomeni, da mu je šah zdaj razumljiv. Povezavo med smislom stavka */odigrava partijo šaha/* in pravili te igre gre iskati samo v vsakodnevni praksi igranja. In enako je z jezikom.

Sploh pa; kako naj se otrok nauči uporabe besede *to*? Se tudi te uči z ostenzivnim postopkom? “*Da, toda tu se kazanje odvija ob uporabi te besede in ne samo pri učenju te uporabe.*” Ko */to je .../* uporabimo kot aksiom, s katerim nekaj pokažemo ali opišemo, smo se že znašli v jezikovni igri; ne verjamemo le posameznemu stavku, temveč celotnemu sistemu stavkov. Verbalni indic *to* v sebi že nosi semantični zaznamek – bližino; in sklep o bližini otrok brez oklevanja sprejme skupaj z aksiomom */to je .../*. Ta ni dokazan, pa vseeno služi kot temelj dokazovanja; stavek, na katerega se nanaša, je prav tako del njegove posebne interpretacije! Povedati želim, da je jezikovna igra možna le,

³ Ko govorim o *Gotovosti*, imam seveda v mislih *O gotovosti*, saj je v primeru izpuščanja predloga “o” tvorjenje stavkov precej lažje.

če se na nekaj zanesemo. “Je torej tako, da moram priznati določene avtoritete, da bi sploh lahko presojal?”

*

“Kakšen je dokaz za to, da nekaj vem? Gotovo ne ta, da rečem, da vem ... Ali nekaj vem, je odvisno od tega, ali mi evidenca daje prav ali pa mi nasprotuje.”

Se tudi besede *vem* naučimo s pokaznimi in verbalnimi definicijami? Otroku, ki ravno začenja govoriti in zna uporabljati besedo piramida, še ne moremo reči, “kajne, da veš, kako se imenuje to geometrijsko telo?” Otrok se pač uči tako, da verjame odraslim. Tako, da se zanaša na avtoriteto, se nauči vsega mogočega; šele pozneje marsikaj potrdi ali ovrže s pomočjo lastnega izkustva. Ker pa dvom nastopi šele po verjetju, lahko *vem* uporabim le tam, ko ni dvoma, da bi se motil. Igra dvoma namreč že sama po sebi predpostavlja gotovost, in ta gotovost je subjektivna. Zatorej je tudi beseda *vem* smiselna le, če jo izgovori oseba.

Je mogoče dvomiti o vsem? “Kdor bi želel dvomiti o vsem, ne bi prišel niti do dvoma. Igra dvoma že sama po sebi predpostavlja gotovost ... da bi se človek motil, mora že presoјati v skladu s preostalim človeštvom.”

Iz spremne besede: “Od kod izvira občutek gotovosti?” “Iz življenjske oblike (prakse, ravnanja⁴) tistega, ki je gotov.”

⁴Kurziva je moja.